

Joseph Cuypers en het ideaal van de kathedraal

Toespraak Kathedrale basiliek St.-Bavo Haarlem 20 januari 2024

Biografische notities

Daar werkte hij in stilte aan den afbouw van den tempel zijner ziel, die thans als zijn schoonste bouwwerk zal prijken in de onverwoestbare Stad van God.

Gebed: O God, die uit levende steenen eene eeuwige woning bouwt voor Uwe Majesteit, geef dat de ziel van Uwen dienaar Joseph dit hemelsche paleis moge sieren.

Dia> Dit stond 75 jaar geleden op het bidprentje van de in Meerssen overleden Josephus Theodorus Joannes Cuypers, architect en diepgelovig katholiek. We hebben hem zojuist in een passende liturgie herdacht. Daarbij klonk het *Caelestis urbis Jerusalem* van Alphons Diepenbrock, dat precies de gedachte van het bidprentje uitdrukt. Diepenbrock componeerde het stuk voor de zeventigste verjaardag van Joseph's vader, Pierre Cuypers senior, die hij grotelijks bewonderde. De oeruitvoering vond plaats in het door Cuypers senior ontworpen Rijksmuseum, waar ook zoon Joseph het voor het eerst hoorde, en wel op het moment dat deze kathedraal juist in aanbouw was.

Dat aardse architectuur en bovenal die van de kerken een reflectie én een voorafbeelding moest zijn van de hemelse stad met haar onzichtbare, maar volmaakte architectuur, dat stond voor Joseph niet minder vast dan voor zijn vader. Dit idee heeft hij wellicht nergens completer vorm kunnen geven dan in deze kerk, zijn belangrijkste kerkelijke opdracht, die behoort de topwerken van de Nederlandse bouwkunst uit de eerste decennia van de twintigste eeuw. Deze gelovige inspiratie was één van de hoofdlijnen in zijn leven.

Dia> Een andere is net ook al genoemd: zijn vader. In alle recente studies over de familie Cuypers komt naar voren dat Joseph zijn lot als zoon van een hoogbegaafde, dominante en geroemde vader tot het eind van zijn leven manmoedig gedragen heeft.¹ Dat lijkt hij te hebben gekund omdat hij een evenwichtige persoonlijkheid was, die uiteindelijk in staat bleek zijn eigen talenten autonoom tot gelding te brengen. Op die manier lukte het hem de congenialiteit met zijn vader positief te exploreren als een blijvende bron van inspiratie. Want vader en zoon mogen zeer verschillende karakters hebben

¹ Getooid als een bruid 1997, 42-44,

gehad, hun geestverwantschap ging daar ver bovenuit. Beide werkten ze als kerkenbouwer, als ontwerper van publieke gebouwen en aanzienlijke woonhuizen, als restauratiearchitect en als invloedrijk figuur in de Nederlandse architectuurwereld. Beide bemoeiden ze zich direct met de beeldende en toegepaste kunst in hun gebouwen. Beide beschikten ze over een grote kunsthistorische eruditie. Ook de biografische parallellen zijn opmerkelijk. Beide keerden ze in hun laatste levensfase vanuit Amsterdam terug naar hun Limburgse geboortegrond. Beide werkten ze in de tweede helft van hun architectenloopbaan samen met hun zoon, al gaf Pierre senior daaraan niet het gelijkwaardige kader van de latere associatie tussen Joseph en Pierre junior. **Dia>** En niet onbelangrijk: beide hadden ze een liefdevol huwelijk met een echtgenote die hen in alle opzichten steunde maar tegelijk een zelfstandige persoonlijkheid was.

Dia> Joseph was een veelzijdige en productieve architect. Opgeleid als civiel ingenieur in Delft bracht hij een nieuwe expertise binnen in het bureau van zijn vader waar hij meteen na zijn afstuderen in 1883 als vanzelfsprekend ging werken onder leiding van de alom tegenwoordige patriarch als leraar en mentor. Langzaam kon hij zijn werkzaamheid gedeeltelijk ontvlechten van die van zijn autoritaire vader en uiteindelijk nam hij zowel de leiding van het bouwbureau in Amsterdam als van de kunstwerkplaatsen Cuypers & Co in Roermond over.

Dia> Anders of meer dan Pierre senior richtte Joseph zich ook op de bouw van scholen, volkswoningbouwcomplexen en stedenbouwkundige projecten. Bovendien zat hij in de redactie van tijdschriften en schreef hij zelf artikelen en kritieken, een vaardigheid waar zijn vader duidelijk minder in uitblonk.

Dia> Vader Cuypers had geen gelukkige oude dag. Terwijl hij van buitenaf voortdurend werd geroemd en gelauwerd, resulterend in de indrukwekkende collectie onderscheidingen op zijn borst, leed hij zwaar onder de problemen met zijn dochters, zakelijke beslommeringen en bovenal onder het gemis van zijn relatief vroeg overleden vrouw Nenny Alberdingk Thijm. Vanaf de jaren negentig lijkt de relatie met zijn enige zoon, over wiens levenswijze hij niets te klagen had, te lijden onder het afnemen van zijn openheid van geest. Ik kan niet nalaten U een beeld uit deze periode te laten zien, dat momenteel bijzondere belangstelling verdient. **Dia>** Het gaat om het bronzen borstbeeld dat Josephs zoon Michel maakte van zijn grootvader bij diens 90ste verjaardag in 1917. Het stond in de trappenhal van de door Cuypers ontworpen Tekenschool in Roermond, is later op drift en zwaar beschadigd geraakt, maar is nu in opdracht van de St. Cuyperiana gerestaureerd door Michiel Langeveld en gisteren gereed gekomen. **Dia>** Het zal terugkeren naar zijn oorspronkelijke standplaats.

Uit toekomstig archiefonderzoek zullen we heel wat meer inzicht kunnen krijgen in de psychologie en de geesteshouding van Joseph Cuypers, maar één ding is

zeker: hij is zijn vader immer blijven eren en bewonderen. In 1913 schrijft hij aan de oude heer dat hij zich nooit aan hem heeft willen meten: **Dia**> “Mijn artistiek talent staat daar te laag voor, mijn werkkraft is te gering om tegenover de uwe te kunnen stellen, mijn geestesgaven kunnen bij de uwe niet in de schaduw staan”.² Onnodig nederig, zeggen wij nu, met objectieve distantie.

Opdracht voor een kathedraal

Dia> Als dertigjarige mag Joseph het geluk smaken de eerste kerk te bouwen die volledig op zijn naam staat. Het is meteen een juweel: de St. Urbanuskerk in Nes aan de Amstel. Na afloop van de kerkwijding in 1891 komt hij in gesprek met de vicaris-generaal van het bisdom Haarlem, Augustinus Callier. Het blijkt een sleutelmoment te worden in het leven van Joseph. Kennelijk is de prelaat onder de indruk van de nieuwe kerk, maar ook van het betoog van de architect over de symboliek van het kerkgebouw, waarover hijzelf ook de nodige gedachten heeft.

Dia> Algemeen wordt aangenomen dat het deze kennismaking was waaraan Joseph enkele jaren later de eervolle en deels verrassende opdracht te danken had het lang gekoesterde verlangen bij de leiding van het Haarlemse bisdom in vervulling te doen gaan naar een echte kathedraal. Gelukkig weten we veel over de ontwerp- en bouwgeschiedenis van de Nieuwe Sint-Bavo dankzij het geweldige boek van Antoon Erftemeijer, Marike van Roon en de betreunde Arjen Looyenga van 1997, met de mooie titel *Getoid als een bruid*, uitgegeven ter ere van het honderdjarig jubileum van het bouwbegin van de kathedraal, en nog steeds actueel.

Waarom de keuze op Joseph viel en niet op diens vader, die in de jaren negentig nog altijd de reputatie van belangrijkste katholieke architect genoot, blijkt uit een brief van Callier aan de jonge architect. Cuypers senior was rond de zeventig, terwijl men ervan moest uitgaan dat de bouw van de kathedraal jaren en wellicht meerdere fasen zou duren. Hoe er tegen Joseph werd aangekeken blijkt uit de opmerking van bisschop Bottemanne: “als we de zoon nemen, hebben we de vader er meteen bij” (vrije hertaling).³ Met een zoon die zo dicht bij zijn gevierde vader stond, kon het niet misgaan. **Dia**> En dan feliciteert Callier hem met een citaat uit het boek Spreuken: *filius sapiens laetificat patrem* (een wijze zoon verblijdt zijn vader, Spr. 10: 1).

Dia> Intussen was de opdracht voor een heuse kathedraal in Nederland zonder precedent en in die zin ook een waagstuk. Vanouds kende het huidige

² Van Leeuwen, Cuypers 2007, 57.

³ *Getoid als een bruid*, 41.

Nederland maar één kerk die als bisschopskerk van een diocees was gebouwd: de gotische Dom van Utrecht. Die verloor haar kathedrale functie én haar complete middenschip na de Reformatie. **Dia>** Toen in 1853 de nieuwe katholieke bisdommen werden opgericht, kregen bestaande kerken de titel van kathedraal. Deze hoofdparochiekerken in de steden waar de bisschoppen zich vestigden hadden echter op één uitzondering na allerminst de allure van een kathedraal. **Dia>** Die uitzondering was de gotische Sint-Jan in 's-Hertogenbosch, die weliswaar als grote kapittelkerk was gebouwd, maar zich qua omvang, architectuur en uitstraling overtuigend als kathedraal liet aanzien. Evenals in de machtige stadskerken van de vergelijkbare Brabantse steden Antwerpen en Mechelen, had in deze voormalige kapittelkerk al sinds 1559 een bisschop gezeteld, zij het in Den Bosch maar enkele decennia. **Dia>** Daar kon de waterstaatskerk van Sint-Jozef in de Haarlemse binnenstad, die in 1855 werd verheven tot kathedraal, niet aan tippen.

De wens die in enkele nieuwe diocesen leefde om een echte kathedraal te laten bouwen is uiteindelijk echter alleen in Haarlem in de volle breedte gerealiseerd. **Dia>** Toch had vader Pierre al ervaring opgedaan bij zijn opdracht voor een nieuwe parochiekerk voor Breda, waar sinds 1853 eveneens een bisschop zetelde. Deze Sint-Barbarakerk aan de rand van de binnenstad, in de schaduw van de middeleeuwse Onze Lieve Vrouwekerk, die in vaste handen van de hervormden bleef, ontwierp Cuypers senior met een vijfbeukige plattegrond, galerijen boven de zijbeuken en drie torens. Dit was zeker geen standaard-bouwplan voor een parochiekerk, maar was onmiskenbaar volgens een kathedraal schema gedacht. De bouwheer zal Cuypers hebben ingefluisterd dat de kathedrale functie in de bedoeling lag, zonder dat deze bestemming uitdrukkelijk in de opdracht was vervat. **Dia>** Compact gebouwd, en ook nog eens onvoltooid gebleven en vroegtijdig gesloopt in 1970 was de bisschopskerk van Breda niet meer dan een kathedrale vingeroefening.

Dia> Pas in de bouwopgave van zoon Joseph in Haarlem, kwam het mede door de ambitie, kennis van zaken en betrokkenheid van vicaris-generaal, en vanaf 1903 bisschop Augustinus Callier tot een echt kathedraal concept. Wat maakt een kerk dan tot kathedraal, behalve dat de cathedra van de bisschop er staat? Uit de ontwerpgeschiedenis van de Haarlemse kerk tegen de achtergrond van eeuwenoude bouwtradities kunnen we een aantal criteria destilleren. Allereerst moet de kathedraal groot zijn, een diep koor, als het even kan met omgang en straalkapellen, hebben, een transept en liefst een vijfbeukig middenschip, meerdere torens en meerdere sacristieën. Hier werkt ook tegen 1900 de middeleeuwse kathedraal nog na, die de Nieuwe Bavo in de opzet als een neogotische kerk identificeert. Ten tweede moet de kathedraal betekenisvol zijn, verwijzende kracht hebben door de symboliek van het geheel en de onderdelen.

Hoewel dit geldt voor ieder kerkgebouw, moet de kathedraal als hoofdkerk in dit opzicht een model zijn, waarvoor een surplus aan symboliek nodig is. Tenslotte: de kathedraal moet groots zijn. De schoonheid die van ieder kerkgebouw verwacht mag worden, moet hier tot het sublieme zijn verheven. Met dit alles verwerft de kathedraal zich ook een zekere universaliteit, en staat zij ver boven haar lokale context. Uiteraard zijn er ook niet-materiële aspecten waarmee de architect rekening te houden heeft: de voorbeeldigheid van de liturgie, de centrale functie voor een gelovige gemeenschap.

Dia> Om deze opdracht aan te kunnen, kon Joseph zich oriënteren bij vergelijkbare projecten in het buitenland, bijvoorbeeld in Marseille en bij Westminster Cathedral. Maar hij was ook nauw betrokken bij de grootste kerk van zijn vader, de Sint-Willibrordus buiten de Veste in Amsterdam. **Dia>** Hoewel een gewone parochiekerk, moest dit gebouw duidelijk het katholieke paradepaard van de hoofdstad worden. Veel van de bovengenoemde trekken zijn hier al aanwezig. En wie het visioen van de complete kerk ziet, kan niet om de conclusie heen dat er een kathedraal zonder bisschop moest verrijzen op de hoek van de Amstel en de Ceintuurbaan, waar nu een kinderspeelplaats en een zorgcentrum alle herinneringen aan het nimmer voltooide en vroegtijdig gesloopte godshuis negeren. **Dia>** Maar Joseph was tijdens de eerste fase van de kathedraalbouw in Haarlem de feitelijke leider van de afbouw van het schip, en hij deed in 1923-1924 de kruisingstoren verrijzen, die hij toch wat minder subliem liet uitvallen dan de Haarlemse koepel. Gelukkig leeft de betreurde Willibrordus in zekere zin voort in deze kathedraal, en wel in de orgelklanken vanaf het westbalkon.

Dia> Dat Joseph ook nog een andere complete kathedraal heeft ontworpen en wel toen de eerste fase in Haarlem juist in volle gang was, is nooit sterk in beeld gekomen. Het gaat om de katholieke bisschopskerk in de hoofdstad van het toenmalige Brits Myanmar Rangoon, nu Yangon. Een diaspora-kathedraal, waarvoor Joseph de opdracht kreeg via een Nederlandse geestelijke die in de Birmese missie werkte. Het eerste ontwerp was in feite een gecomprimeerde versie van het Haarlemse schema in deels oosterse vormen, vooral in de koepel. Deze transculturele geste stuitte bij de opdrachtgevers kennelijk op weerstand, want voor hen was een echte kathedraal westers en gotisch. **Dia>** Van de diverse ontwerpen die Joseph daarvan gemaakt heeft, met drie torens, is uiteindelijk een vereenvoudigde versie tot stand gekomen.

De Nieuwe Bavo

Dia> Over de architectuur van de Nieuwe Bavo is veel geschreven, met name door Arjen Looyenga en Bernadette van Hellenberg Hubar. De originaliteit ervan,

de doordachte verwerking van diverse stijltradities, de spontaniteit van nieuwe vondsten zijn geanalyseerd en het totaalbeeld is door de bevindingen van de laatste ingrijpende restauratiecampagnes wezenlijk aangevuld en verdiept.

Pierre senior had al eerder schetsen gemaakt voor een kathedraal in Haarlem en het tekent Joseph dat hij van het grondplan van de middeleeuwse kathedraal niet afgeweken is. Maar in de bovengrondse uitwerking toont hij zijn eigen wegen te gaan. **Dia**> Getuige de verschillende ontwerpstadia ontworstelde hij zich steeds meer aan de neogotiek. Ronduit indrukwekkend is de romaans geïnspireerde oostpartij, met de schilderachtig gegroepede volumes van kapellen, torens en apsis. De unieke vorm van de koepel is het resultaat van de dynamiek tussen tal van ontwerpideeën. In alle drie bouwfases tussen 1895 en 1930 heeft hij geëxperimenteerd met de vormen van de torens in een optimale verhouding tot de koepel. In het interieur blijkt Josephs voorkeur voor krachtige lijnen, brede ruimtewerking, groot opgevatte, maar tegelijk ingehouden vormen en zijn subtiele regie van licht, kleur en glans. De gidsen zullen U straks nog op heel wat hoofdzaken en details kunnen wijzen.

Dia> Het door Cuypers en Callier ontwikkelde symbolische programma is al in 1898 door de priester Thompson te boek gesteld, omdat het anders door niemand in zijn volheid te bevatten zou zijn. De kern is dat de kathedraal het mystieke lichaam van Christus uitbeeldt, bezielde door heiligmakende genade.⁴ Toch is Bernadette van Hellenberg Hubar er in haar schitterende boek over de Nieuwe Bavo *Ad orientem – Gericht op het oosten* van 2016 in geslaagd nog nieuwe lagen en aspecten van de iconografie en iconologie van de kathedraal aan het licht te brengen. Dat het tractaat *De Heilige Linie* van Josephs peetoom Joseph Alberdingk Thijm daarbij een grote rol speelt, wekt geen verbazing, maar er blijken nog heel wat meer verbanden te zijn met theologische en kunsttheoretische ideeën en ideologieën. Gelukkig heeft diaken Philip Weijers vorig jaar een boek gepubliceerd waarin dit complexe geheel nog eens op een toegankelijke manier wordt gepresenteerd.

Dia> De esthetiek van het sublieme, en de symbolische betekenis van de kathedraal weerspiegelt de woorden uit het boek Openbaring, die het wapendevies van de ze bisschopskerk zijn geworden: *Sicut sponsa ornata*: de stad Jeruzalem toot zich voor God als een bruid voor haar man.

Dia> Een kathedraal is ook een utopie. En niet haalbaar ideaal. Zie de heterogeniteit van menige Franse kathedraal, de onvoltooidheid van menige andere, de mislukking van te hoog gegrepen bouwplannen. Maar juist in deze onvolmaaktheid schuilt de zeggingskracht van de kathedraal, namelijk de verwijzing van het per definitie onvolkomen aardse naar het volkomen hemelse.

⁴ Hubar 2016, 215.

Dit verklaart ook de irritatie die de Dom van Keulen bij menigeen oproept, wellicht ongewild bij alle bewondering. Deze in de negentiende eeuw met nationale inzet voltooide kathedraal is simpelweg té perfect.

Dit besef heeft Bernadette van Hellenberg Hubar ertoe aangezet een verrassende visie op de Haarlemse kathedraal te ontwikkelen: die van een bewust *Unvollendete*. Verrassend, omdat de kerk er niet zo uitziet, in tegenstelling tot Notre Dame de la Treille in Lille of – nog wel – de Sagrada Familia in Barcelona. **Dia>** Maar zij ziet een bewust gebaar in de onafgewerkte onderdelen die bij nadere beschouwing overal in de kathedraal voorkomen, zoals ruwe kapitelen en lege beraapte muurvlakken in het interieur en buiten de grove blokken in de bovenbouw van de koepel, die volgens het ontwerp tot engelenfiguren uitgehakt zouden moeten worden. Of niet zouden moeten? Hubar spreekt hier van potentie: een toekomstige mogelijkheid om al dan niet af te werken.⁵ Die *potentia* herleidt ze tot de theologie van Thomas van Aquino uit de 13de eeuw, die inderdaad in de decennia rond 1900 een belangrijke wegwijzer voor katholieke intellectuelen was. Of Joseph hierover zo diep heeft nagedacht als Bernadette moet in het midden blijven. Feit is dat we onvolmaaktheid en onvoltooidheid ook aan de Haarlemse kathedraal kunnen ontdekken, zij het dat je er duchtig naar moet zoeken.

Dia> Misschien nog wel het sterkst wordt onvoltooidheid tot kracht in de binnenkant van de koepel. Die is met zijn twaalf stadspoorten duidelijk het symbool van het Hemelse Jeruzalem uit het boek Openbaring, maar heeft nooit de rijke mozaïeken gekregen die voor het gewelf waren gedacht (tenminste: tot nu toe niet). **Dia>** Maar met die leegte beantwoordt de koepel het mooist aan wat Thijm schreef over het visioen van het Hemelse Jeruzalem: “daar zullen, bij het genieten der Waarheid en Schoonheid zelve, geene beelden meer nodig zijn”.⁶

Dia> Opvallend is dat Joseph bij de bouw van de kathedraal niet de ambitie had om de inrichting en decoratie zelf tot in detail te bepalen. Daarmee nam hij duidelijk afstand van zijn vader, die in diens interpretatie van de middeleeuwse *magister operum* de volledige regie en liefst ook de uitvoering van inrichting en uitmontering van zijn kerkinterieurs in de hand wilde houden. Tegen 1900 was een nieuwe generatie opgestaan met andere opvattingen, niet alleen over stijl, maar ook over rolverdeling. Joseph was één van de voorlieden van de vooruitstrevende katholieke kunstenaarsgroep De Violier. Daar ging hij om met beeldend kunstenaars die de kwaliteit van de kerkelijke kunst wilden versterken en daarvoor een autonome rol in de kerkinrichting opeisten.

⁵ Actus en potentia, oa Hubar 2016, 163: ‘Thomistisch manifest’.

⁶ Hubar 2016, 80.

Dia> Toen de inrichting van de kathedraal door de bisschop en later de plebaan inderdaad aan diverse kunstenaars werd gegund zonder directe afstemming met de architect, bleek Joseph de habitus van zijn vader toch niet volledig afgelegd te hebben. Meermaals beklagt hij zich erover dat de nieuwe toevoegingen de harmonie en de lichtheid van het interieur aantasten. Op groot enthousiasme over het academische beeldhouwwerk van Johannes Maas laat hij zich al niet betrappen, maar ronduit kritisch is hij over de glazen van Han Bijvoet en vooral die van Dom Van der Meij. In het bijzonder de Mariakapel moet het ontgelden. [De cathedra van Mengelberg kan ook niet op goedkeuring rekenen. Deze is in 1906 in deze context ook wel erg orthodox neogotisch.] De meeste waardering heeft hij voor de metaalwerken van zijn vriend Jan Brom, vooral voor diens topwerk, het onvoltooide koorhek. Zelf werd hij meermaals gepasseerd voor de inrichtingsopdrachten, werden zijn ontwerpen afgekeurd of werd de uitvoering niet aan zijn atelier Cuypers & Co gegund.

In zijn kritiek doet zich soms een felheid kennen die niet helemaal past bij het gevestigde beeld van Cuypers als een milde, bescheiden en tolerante persoonlijkheid. In 1930 noemt hij de in de kathedraal werkzame glasschilders “absoluut egocentrisch, zonder te letten op de gevolgen voor het geheel”.⁷

Dia> Het moet Joseph postuum toch veel voldoening hebben gegeven dat Jan Dibbets het middenschip heeft beglaasd met licht glas en kernachtige symboliek. Dibbets voegde zich bewust in het kader dat Joseph had geschapen, over wie hij zei: “hij had een volledig overzicht van wat hij deed tot in het kleinste detail, zonder dat het dwangmatig werd”.⁸

Terugblik op Joseph Cuypers

Dia> Vele jaren van zijn leven is Joseph Cuypers intensief bezig geweest met zijn Haarlemse kathedraal. De kerk is zijn creatie, ongeacht de invloeden, gevraagde en ongevraagde adviezen van zijn vader en de medewerking van zijn geestverwant Jan Stuyt als opzichter. De jongste restauratie en de nieuwe bevindingen uit wetenschappelijk onderzoek zullen ertoe bijdragen dat dit bouwwerk uit de marges van de seculier gerichte architectuur-geschiedschrijving opschuift naar de meer centrale plaats die het toekomt, als tijdgenoot van de Beurs van Berlage. **Dia>** Ook de Koninginnekerk in Rotterdam, hoofdwerk van de protestantse kerkbouw in deze periode, waarvan de koepeltorens tegelijk verrezen met de Bavo-koepel, verdient hier een plaats, ook al heeft zij de sloopwoede van de moderne stad niet overleefd.

⁷ Typoscript 1930: Getooid 1997, 215

⁸ Hubar 2016, 285.

Dia> Stilistisch gezien heeft Joseph Cuypers vele wegen bewandeld: in zijn kerkenbouw van historisme, traditionalisme tot expressionisme, met toetsen van art nouveau en art deco, van Byzantijnse, Arabische en oriëntaalse invloeden. **Dia>** In zijn profane bouwwerken kon hij behoorlijk zakelijk zijn, maar in de seculiere pendant van de Nieuwe Bavo in zijn oeuvre, de Effectenbeurs in Amsterdam (1911-1914) toont hij zich een liefhebber van de *Um 1800*-beweging, waarin een classicistisch kader ruimte laat voor decoraties in Jugendstil. **Dia>** Daarmee is die beurs weer een reactie op de naastgelegen Beurs van Berlage, die rationalistisch geacht wordt, maar toch ook weer verwantschap vertoont met Nieuwe Bavo, zeker in de ambachtelijke uitvoering en ook in de kathedrale westtorens. We mogen constateren dat stijl voor Joseph Cuypers geen doel was, zoals de gotiek voor zijn vader, maar een middel. Het doel was eerlijke architectuur, tijdeigen, maar geworteld in de traditie.

Dia> Joseph Cuypers verdient het om niet vergeten te worden. De toegenomen waardering voor zijn werk zal daaraan bijdragen. Dit verhoogt ook de urgentie naar meer kennis en inzicht in zijn persoonlijkheid en zijn werkwijze. Het is de bedoeling dat dit Joseph Cuypersjaar verder gestalte zal krijgen door een aantal belangrijke stappen daartoe.

Het persoonlijk archief van Joseph Cuypers, dat door de familie aan het Gemeentearchief in Roermond is overgedragen, is ontsloten door Bernadette van Hellenberg Hubar en Marij Coenen. Er zal dit jaar een uitvoerige inventaris van dit rijke archief met een uitgebreide inleiding vol biografische gegevens over Joseph en zijn familie als publicatie online verschijnen. Er komt het beeld uit van een man met een enorm netwerk, ver over confessionele grenzen heen, en een familie waaraan de ongunst van het wereldgebeuren, vooral in de beide wereldoorlogen, niet voorbij is gegaan.

Op de website VanHellenbergHubar.Org is het Joseph Cuypersjaar al veel eerder begonnen en is intussen een schat aan informatie te vinden. Dit alles zal naar wij vurig hopen resulteren in een volledige biografie over Joseph, een vooruitzicht dat we dit jaar als belofte voor de nabije toekomst mogen koesteren.

Maar momenteel werkt Gert van Kleef aan het drukklaar maken van zijn architectuurhistorische studie over de kerkbouw van Joseph Cuypers. Dit belangrijke werk zal als het volgende jaarboek van het Cuypersgenootschap dit jaar verschijnen en zal voor het eerst een volledig beeld geven van alle kerken die Joseph heeft ontworpen en gebouwd, waaronder parels die op ontdekking wachten.

En als kers op de taart is ook een hertaalde editie aangekondigd van de roman *De kleine republiek* van Josephs neef Lodewijk van Deysse, die als Karel

Alberdingk Thijm in dezelfde jaren in de jongenskostschool van Rolduc verbleef, maar daar anders dan de brave Joseph wegens ongewenst gedrag werd weggestuurd. Het boek geeft een plastisch beeld van het leven op het internaat, waarin ook de jeugdige Joseph figureert.

Dia> Zo hopen we op het eind van dit jaar veel meer over Joseph te weten en daardoor zijn werk nog beter te kunnen waarderen. Ik besluit met woorden van Joseph zelf, als hij in 1930 terugkijkt op zijn min of meer voltooide kathedraal. Opvallend is hoe hij het karakter van zijn werk terugvoert op zijn persoonlijke leven, met name op de blijvende betekenis van zijn ouders. Hij spreekt over “het Hollandsche gemoed van myn Moeder – Antoinette Alberdingk Thym, [...] dat ik in den bouw zocht te leggen”. En als een Limburger over Holland spreekt, bedoelt hij echt het Holland waarin Amsterdam en Haarlem liggen. En daarnaast over “het harmonisch kunst-inzicht van myn Vader, die in al zyn werk de ordening en saamhorigheid erkende – en de zelfbeheersching als Christelyke deugd beoefende”. Hier wijst Joseph op de wortels van zijn creativiteit.

Dia> Toen de Nieuwe Bavo gebouwd werd, was de tijd van de kathedralen eigenlijk al voorbij. Het gebouw was bovenal een statement van katholieke emancipatie, en kon zo schoon en groots worden dankzij een sterk missionair elan.⁹ Des te groter is het de uitdaging van vandaag dit gebouw zijn actualiteit te doen behouden, in een volstrekt andere context, maar met gebruikmaking van de geweldige potenties die in zijn architectuur en iconografie besloten liggen. Ook nu en in de toekomst hebben we een hemels paleis nodig.

Daarvoor doe ik namens de Stichting Cuyperiana aan de bisschop, de parochie, de stichting en de Vrienden de allerbeste wensen toekomen.

Sible de Blaauw

Stichting Cuyperiana

⁹ Looyenga, Getooid, 95.